

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ : ТЕОРІЯ, ДОСВІТ, ПРАКТИКА

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
(28-29 квітня 2022 р., м. Одеса, Україна)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад
ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К. Д. УШИНСЬКОГО (м. Одеса)
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ДИФЕРЕНЦІАЛЬНОЇ
ПСИХОЛОГІЇ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЇ ОСОБИСТОСТІ : ТЕОРІЯ, ДОСВІТ, ПРАКТИКА

МАТЕРІАЛИ

Всеукраїнської науково-практичної конференції
28-29 квітня 2022 року

Одеса

ФОП Белий А.Є.
2022

УДК 159.9: 37.015.3

ББК 88.4

А 43

Друкується згідно рішення Вченої ради Соціально-гуманітарного факультету Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (Протокол № 6 від 17.02.2022 р.)

Актуальні проблеми психології особистості :
А 43 **теорія, досвіт, практика :** Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (28-29 квітня 2022 р.). / відп. ред. О. П. Саннікова. Одеса :ФОП Бєлий А.Є., 2022. 168 с.

ISBN 978-617-7757-40-4

Редакційна колегія

- Саннікова О. П. – *доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри загальної та диференціальної психології; відповідальний редактор;*
- Василенко І. В. – *кандидат психологічних наук, доцент кафедри загальної та диференціальної психології;*
- Меленчук Н. І. – *кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри загальної та диференціальної психології;*
- Санніков О. І. – *доктор психологічних наук, професор кафедри теорії та методики практичної психології.*
- Кривдик В. Г. – *здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти.*

Матеріали збірника містять результати теоретико - емпіричних досліджень, що здобуті в процесі науково-дослідної роботи студентів, аспірантів та науковців, які навчаються і працюють у закладах освіти України.

Для студентів, аспірантів, молодих науковців, психологів, педагогів та широкого кола зацікавлених осіб.

За зміст та помилки, що можуть зустрічатися в тексті статей, несуть відповідальність автори.

ISBN 978-617-7757-40-4

© Університет Ушинського, 2022

електронний журнал «Концепт». 2014. Т. 30. С. 1–5.

4. Рибачук В. Психологічні можливості корекції агресивної поведінки у підлітків. Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія. Вип. 51. С. 180-190.

5. Підліток у великому місті: фактори та механізми соціалізації : кол. моногр. / Л. Г. Сокур'янська, В. Л. Арбеніна, О. Б. Зінчина, А. М. Ніколаєвська. Харків : Вид. центр Харк. нац. ун-ту ім. В. Н. Каразіна, 2000. 207 с.

УДК: 613.955+373.51

ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ УЧНІВ ВИПУСКНИХ КЛАСІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ УВАГИ

Дегтяренко Т. В.

*доктор медичних наук, професор
кафедри біології і охорони здоров'я,
Університет Ушинського*

Нехаєва Н. Ю.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*

Актуальність проблеми оптимального розвитку пізнавальної діяльності юнацтва та її фундаментальне значення для збереження фізичного і психічного здоров'я обумовлює доцільність подальших розробок в цьому науковому напрямі. Дослідження працездатності та особливостей уваги в підлітковому віці мають теоретико-практичну значущість і відбуваються у міждисциплінарному науковому просторі, про що свідчить інтерес до вказаної проблематики з боку багатьох наукових дисциплін, зокрема філософії, соціології, культурології, педагогіки, диференціальної психофізіології та психології.

Дослідження характеристик уваги проводилися в працях Н. Н. Ланге, С. Л. Рубінштейна, Д. Н. Узнадзе, Е. Н. Соколова, О. Р. Лурії, Н. Ф. Добриніна, О. О. Ухтомського, О. Д. Хомської, У. Найссера, Н. В. Дубровинської, Р. Натаніна, Ю. Д. Кропотова, Д. А. Фарбера, Л. І. Переслені, Л. А. Рожкової,

Р. І. Мачинської, Л. П. Григо'євої та інших. Американський дослідник М. Познер розглядав увагу як систему контролю розумових процесів, яка включає три підсистеми: 1) орієнтацію на сенсорну подію, 2) виокремлення інформаційного сигналу для подальшої переробки, 3) підтримка активності головного мозку [11].

Увага, на думку видатних вчених, завжди пов'язана з інтересами, потребами, мотиваціями, установками та спрямованістю особистості. Необхідно підкреслити, що розвиток уваги як важливої складової пізнавальних процесів позитивно впливає на формування структури особистості в підлітковому віці, оскільки сприяє формуванню таких якостей як спостережливість, старанність, чуйність, здібність до навчання, адаптивність тощо [1; 2; 3; 4; 8; 9]. В підлітковому віці вдосконалюється орієнтовно-дослідницька діяльність мозку в процесі навчання, і цьому сприяє достатній розвиток якостей уваги. Механізми усвідомленої регуляції уваги в контексті дослідження стану когнітивних функцій у підлітків залишаються актуальним напрямом подальшого наукового пошуку в диференціальній психофізіології та психології.

Мета дослідження полягала у визначенні особливостей працездатності та якостей уваги у підлітків випускних класів загальноосвітньої школи.

Основними завданнями стали наступні: 1) Обрання комплексу адекватних методик психологічного тестування для виявлення спектру властивостей уваги та показників працездатності у підлітків; 2) Проведення психологічного обстеження учнів випускних класів під час їх навчального навантаження з використанням обраного комплексу психодіагностичних методик згідно до обраної мети роботи; 3) Здійснення аналізу результатів отриманих емпіричних досліджень для встановлення особливостей працездатності та якостей уваги в підлітковому віці.

Під час визначенні контингенту обстежених осіб свій вибір ми зупинили на юнацтві – підлітках, оскільки успішність їх пізнавальної діяльності безпосередньо залежить від зазначених індивідуально-психологічних характеристик їх особистості. Вибірку склали учні випускних класів ЗОШ № 107. Кількість обстежених зіставила 54 особи у віці 16–17 років. Психодіагностичні процедури проводилися саме під час

навчання наприкінці першого семестру, тобто в період їх значного розумового навантаження, яке передбачає наявність психічного напруження та необхідність адаптації до нього.

Обрані діагностичні методики дозволяють досліджувати психологічні характеристики підлітків, які пов'язані з властивостями їх уваги та працездатності. Вони включали класичні психодіагностичні тести, а саме: 1) Визначення обсягу, точності і переключення уваги; 2) Визначення продуктивності, стійкості і розподілу уваги (обидві методики з використанням коректурних проб Бурдона); 3) Визначення концентрації і переключення уваги за таблицею Горбова 4) Дослідження стійкості уваги за таблицями Шульте; 5) Дослідження швидкості рахунку за тестом Крепеліна [6, 7].

Результати психодіагностичного тестування у обстежених підлітків дозволили здійснити розподіл учнів випускних класів на дві групи з високим і низьким рівнями уваги за використаними класичними методиками. В табл. 1 представлено результати психодіагностичних тестів, які визначають саме показники якостей уваги обстежених підлітків в двох групах – з високим (В-група) і низьким (Н-група) рівнями уваги, а також одиниці вимірювання і діапазон нормативних значень цих показників.

Відносно до значень нормативного діапазону підлітки в яких отримано високі показники якостей уваги (що перевершували або входили до нормативного діапазону) були віднесені до В-групи, їх кількість зіставила 31 особу. Підлітки, що мали більш низький рівень уваги за всіма визначеними показниками якостей уваги були віднесені до другої – Н-групи, їх кількість зіставила 23 особи. Результати співставлення отриманих даних щодо якостей уваги у обстеженого контингенту учнів випускних класів дозволили зазначити наступне.

Як можна бачити з табл. 1 між підлітками В-групи і Н-групи виявлені вірогідні відмінності за основними якістьями уваги. Так, якщо в В-групі точність уваги зіставила $0,95 \pm 0,01$ ум. од., в той час як в Н-групі цей показник склав $0,81 \pm 0,02$ ум. од. Об'єм уваги зіставив $146,6 \pm 3,2$ ум. од. в В-групі, тоді як в Н-групі він виявився вірогідно нижчим – $110,2 \pm 3,1$ ум. од. Відносно перемикання уваги встановлено, що така якість уваги відповідала нормативному діапазону в В-групі ($1,03 \pm 0,01$

ум. од.), а в Н-групі цей показник був нижчим за нормативне його значення ($0,87 \pm 0,02$ ум. од.).

Таблиця 1

Результати дослідження якостей уваги у підлітків

№	Показники	Одиниці вимір.	Діапазон норматив. значень	В-група, n=31; $M \pm m$	Н-група, n=23; $M \pm m$
1	Точність уваги	ум. од.	0,94...1	$0,95 \pm 0,01$	$0,81 \pm 0,02^*$
2	Об'єм уваги	ум. од.	120...150	$146,6 \pm 3,2$	$110,2 \pm 3,1^*$
3	Перемикання уваги	ум. од.	0,95...1,05	$1,03 \pm 0,01$	$0,87 \pm 0,02^*$
4	Продуктивність уваги	симв./хвил.	560...660	$682,3 \pm 16,4$	$519,9 \pm 22,2^*$
5	Стійкість уваги	ум. од.	0,3...0,4	$0,33 \pm 0,02$	$0,45 \pm 0,03^*$
6	Розподіл уваги	град	0...90	$84,9 \pm 9,5$	$126,4 \pm 13,5^*$
7	Час пошуку чорних чисел	с	40...50	$45,82 \pm 2,13$	$57,16 \pm 3,70^*$
8	Час пошуку червоних чисел	с	40...50	$41,34 \pm 2,02$	$53,62 \pm 4,56^*$
9	Концентрація уваги	с	80...100	$87,1 \pm 3,9$	$119,7 \pm 6,7^*$

* $P < 0,05$

Оцінка продуктивності уваги, яка визначалася за кількістю символів, оброблених за 3 хвилини, показала що в Н-групі цей показник був вірогідно нижчим в порівнянні з В-групою ($519,9 \pm 22,2$ проти $682,3 \pm 16,4$ симв./хв.). Стійкість уваги була меншою в Н-групі (зіставила $0,45 \pm 0,03$ ум. од.), в той час як в В-групі цей показник відповідав нормативному діапазону (зіставив $0,33 \pm 0,02$ ум. од.). Щодо розподілу уваги, цей показник був кращім в В-групі в порівнянні з Н-групою, ці показники зіставили відповідно $84,9 \pm 9,5$ і $126,4 \pm 13,5$ градусів.

Час пошуку чорних чисел і червоних чисел за таблицею Горбова був значно меншим в В-групі, ніж в Н-групі: час пошуку чорних чисел зіставив відповідно до груп $45,82 \pm 2,13$ і $57,16 \pm 3,70$ с; а час пошуку червоних чисел зіставив $41,34 \pm 2,02$ с і $53,62 \pm 4,56$ с. відповідно. Концентрація уваги (загальний час пошуку чорних і червоних чисел) зіставила у В-групі $87,1 \pm 3,9$ с, і це відповідало нормативному діапазону значень цього

показника, а в Н-групі така якість уваги була значно гіршою і цей показник склав $119,7 \pm 6,7$ с ($p < 0,05$).

Проведена діагностика якостей уваги у підлітків в період їх підвищеного розумового навантаження дозволила здійснити їх розподіл за високим і низьким рівнем уваги та показати що точність, об'єм, перемикання, продуктивність, стійкість, розподіл, а також концентрація уваги у 31 підлітків відповідала діапазону нормативних значень вищевказаних показників, а 23 учнів виявили дефіцитарність досліджених якостей уваги.

Якості уваги, як відомо, безпосередньо впливають на працездатність особи, і тому представлялося доцільним визначити показники працездатності учнів випускних класів, які мали різний рівень уваги. Для цього, згідно до поставленої мети досліджувалися показники працездатності у підлітками за такими адекватними психодіагностичними тестами як стійкість уваги за таблицями Шульте і швидкість рахунку за тестом Крепеліна. Оскільки нами вже було здійснено розподіл обстежуваного контингенту підлітків на дві групи – з високим і низьким рівнем уваги, вищезазначені працездатності досліджувалися окремо у цих двох групах (В-група і Н-група відповідно).

В табл. 2 представлено показники, що характеризують працездатність учнів випускних класів в двох виділених групах з різним рівнем уваги.

Таблиця 2

Результати дослідження працездатності у підлітків

№	Показники	Одиниці вимірюв.	Діапазон нормативних значень	В-група, n=31, $M \pm m$	Н-група, n=23, $M \pm m$
1	Стійкість уваги	с	40...50	$43,40 \pm 1,72$	$58,02 \pm 4,65^*$
2	Швидкість рахунку	операцій/с	0,4...0,8	$0,65 \pm 0,04$	$0,48 \pm 0,03^*$

* $P < 0,05$

Стійкість уваги, як видно з табл. 2, в групі учнів з достатньо високими якістьями уваги за своїм середнім значенням знаходилася в нормативному діапазоні і зіставила $43,40 \pm 1,72$ с, в той час як у підлітків, що мали низькі якості уваги, її стійкість була недостатньою – її показник

перевершував межу нормативного діапазону і склав $58,02 \pm 4,65$ с.

Швидкість рахунку, яка те ж характеризує працездатність підлітків, відрізнялась у виділених групах з високим і низьким рівнем уваги. Так, швидкість рахунку у групі з достатньо високими якість уваги склала $0,65 \pm 0,04$ операцій/с, тоді як учні, що мали низькі якості уваги виявили меншу швидкість рахунку за кількістю операцій за секунду – $0,48 \pm 0,03$ ($P < 0,05$). Отримані дані виявили, що цей показник в обох групах належить до нормативного діапазону значень, але для групи з низьким рівнем уваги виявився у нижньої його межі, в той час як для групи з високим рівнем уваги знаходиться у верхній його частині.

Отже, отримані результати свідчать, що працездатність в групах підлітків з різними якість уваги суттєво відрізняється за показниками стійкості уваги та швидкості рахунку.

Результати проведених досліджень з оцінки стану когнітивних функцій у обстежених підлітків свідчать про те, що отримані показники, які характеризують якості уваги і працездатність учнів випускних класів достовірно відрізняються в двох порівнювальних групах з різним рівнем уваги, а відтак вони можуть бути використані в якості валідних характеристик пізнавальної сфери в підлітковому віці.

Перспектива подальших досліджень якостей уваги та працездатності юнацтва в контексті оцінки стану перцептивно-когнітивних функцій та емоційного інтелекту не викликає сумнівів [3, 10].

Література

1. *Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды: в 2-х т. Том 1. М. : Педагогика, 1980. 232 с.*
2. *Божович Л. И. Славина Л. С. Психологическое развитие школьника и его воспитание. М. : Знание, 1979. 96 с.*
3. *Гоулман Д. Емоційний інтелект / пер. з англ. С. Л. Гумецької. Харків : Віват, 2020. 512 с.*
4. *Напчаджян А. А. Социально-психологическая адаптация личности (формы, механизмы и стратегии). Ереван, 2002. 312 с.*
5. *Обдаровані діти: виявлення, діагностика і розвиток / за ред. В. Ф. Моргуна. Полтава, 1995. 171 с.*
6. *Практикум по общей, экспериментальной и прикладной*

психології : [учеб. пособие] / Под общ. ред А. А. Крылова, С. А. Маничева. СПб. : Питер, 2002. 560 с.

7. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : [учеб. пособие] / Под ред. Д. Я. Райгородского. Самара : Издат. дом «Бахрах», 1998. 672 с.

8. Рибалка В. В. Культурно-психологічна концепція особистості: спроба синтезу теоретичних уявлень вітчизняних та зарубіжних психологів про особистість. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці: [навч. посіб.]. Одеса : Букаєв В. В., 2009. С 485-563.

9. Санникова О. П., Кузнецова О. В. Системный анализ адаптивности личности : [монография]. Одесса: Изд-во ВМВ, 2017. 392 с.

10. Ganeri J. Attention, not self. Oxford, New York: Oxford University Press, 2017. 392 p.

11. Posner M. Cumulative development of attentional theory. Amer. Psychol. 1982. Vol. 37. P. 168-176.

УДК 159.9

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ, ЯКІ СПРЯЖЕНІ З ТРУДНОЩАМИ СПІЛКУВАННЯ

Бринза І.В.

*кандидат психологічних наук, доцент
кафедри загальної та диференціальної психології,
Університет Ушинського*

Кочерба І.П.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Університет Ушинського*

Анотація. У статті надані результати емпіричного дослідження, спрямованого на виявлення психологічних особливостей особистості, які супроводжують труднощі у спілкуванні в підлітковому віці. Надається тлумачення понять, що залучено у дослідженні. До методичного комплексу увійшли: опитувальник «Тест-опитувальник комунікативних та організаторських здібностей» (КОС-1), «Багатофакторний особистісний опитувальник 16-FP (Р. Кеттелла)». Доведено, що